

Recenzija

AUTONOMIJA SOCIALINĖS PARAMOS STRUKTŪROJE – NAUJA GEROVĖS VALSTYBĖS VYSTYMO STRATEGIJA?

Laimutės Žalimienės ir Eugenijaus Dunajevio monografijos „Socialinės paramos struktūros dilema – tarp autonomijos ir paternalizmo“ recenzija

2014 metais baigėsi Lietuvos mokslo tarybos finansuotas projektas „Socialiniai iššūkiai nacionaliniam saugumui“ (SIN-15/2012). Vienas šio projekto rezultatų – L. Žalimienės ir E. Dunajevio monografija „Socialinės paramos struktūros dilema – tarp autonomijos ir paternalizmo“. Galima drąsiai teigti, kad monografijos (mokslo studijos) problema atitinka šiuolaikinės Lietuvos socialinės politikos kontekstą ir yra labai aktuali.

Skaitydamas šią studiją visų pirma supranti, kad be ankstesnių gerb. L. Žalimienės mokslinių straipsnių, monografijų, produktyvios projektinės veiklos, be gerb. E. Dunajevio disertacijos „Asmeninių socialinių paslaugų sistemos raida pokomunistinėje Lietuvoje“ (socialiniai mokslai, sociologija 05 S), kurią apgynė 2011 metais, ši studija nebūtų „tokia“. L. Žalimienės mokomoji knyga „Socialinės paslaugos“ (2003) socialinio darbo studentams, praktikams, socialinės politikos kūrėjams jau daugiau kaip dešimt metų tarnauja kaip kasdienė darbo knyga, be nuorodų į kurią neapsieinama būsimųjų socialinių profesijų studentų baigiamuosiuose darbuose. Todėl supranti, kad monografijos turinys sukonstruotas autorių mokslinio įdirbio grįžtamojo ryšio kontekste, kas ir leido autoriams pateikti loginį socialinės paramos kokybės įvertinimą bei strateginius orientyrus, numatant dilemos sprendimą, nes tik gerai pasirenkę mokslininkai gali visavertiškai atitikti šioje studijoje analizuojamus rizikos situacijoje esančių asmenų poreikius bei lūkesčius ir projektuoti optimalias socialinės paramos struktūros vystymosi strategijas.

Monografijos autorių teigimu, socialinės paramos struktūrai turi įtakos nemažai kintamųjų (socialinės paramos sistemos veikėjai, struktūros analizės įrankiai, paslaugų ir paramos institucinė organizacinė erdvė, socialinės paramos optimalumas). Manytume, kad šie tinkamai parinkti kintamieji leido autoriams apsibrėžti pasirinktos dilemos kontekstą. Šiandien dėl visuomenėje vykstančių intensyvių ekonominių ir politinių pokyčių socialinės politikos procesus, ypač socialinės paramos aspektu, vertiname kaip dinamiškus (nuolat besikeičiančius ekonomikos ir politikos kontekste) ir daugiaplanius. Mokslinio įrodymo siekiamybė, atskleidžiant socialinės paramos virsmą, yra ne tik autorių nustatyti kintamieji, bet ir jų tarpusavio ryšio įrodymas. Tiriamo objekto turinio analizės būtinumas atsiranda ne domi-

nuojant vienam elementui, o susipynus jų visumai. Socialinės paramos struktūros modeliavimo funkcija, kuri gana ilgai didžiąja dalimi priklausė išimtinai specialiai tuo užsiimančioms institucijoms, pastarosios pradeda dalytis su platesne specialistų bendruomene. Į šį procesą įtraukiami politikai, mokslininkai, savivaldybių tarnautojai, socialiniai darbuotojai, profsąjungų atstovai. (Ar tai į gera, kol kas sunku pasakyti.) Kaip matome šioje monografijoje, vertinant situaciją svarbūs sistemos, kuri susijusi su socialinės paramos struktūros strategavimu, atstovų vertinimai.

Tokiomis teorinėmis prielaidomis pradėdamos savo, kaip recenzenčių, vertinimą, visų pirma norime atkreipti dėmesį, kad ši mokslo studija pasižymi objekto analizės vysibiškumu, nes socialinės paramos struktūros optimizavimo modelio kūrimo rekomendacijoms pateikti buvo atliktas tyrimas, kuriame daugiausia dalyvavo socialinės paramos sistemos dalyviai (savivaldybių socialinės paramos skyrių vadovai). Tyrimas atliktas įvertinus pagrįstai atrinktas teorines prieigas, socialinės paramos įstatyminę bazę, oficialios statistikos duomenis, Europos šalių socialinės paramos struktūros lyginamąją analizę (atsiskleidė autorių gebėjimas reflektuoti savo patirtį kitų šalių patirties kontekste) – tai darbui suteikia novatorišką tyrinėjamos problemos aspektą ir atskleidžia galimybę sukurti optimalias socialinės struktūros modelio kūrimo gaires. Todėl *šios mokslo studijos aktualumas* nekelia abejonių, nes tyrimo objektas suformuluotas autoriams objektyviai ir subjektyviai įvertinus socialinės paramos struktūros dinamiškumą nuolatinio at(si)naujinimo ir realybės kontekste.

Mokslo studijos tyrimo turinį monografijos autoriai kuria priimtų Lietuvoje tyrimo struktūrų kontekste: tikslas, objektas, tyrimo uždaviniai. Tyrimo metodologija pagrįsta giluminiu tiriamos problemos supratimu, įvertinus tą faktą, kad tyrimas atliekamas ne tik siekiant konstatuoti situaciją ar pagrįsti tyrimą kaip mokslinę problemą, bet ir dėl galimybių, įvertinus rezultatus, įsivertinti socialinės paramos struktūros Lietuvoje modelio kūrimo prieigas. Atliktas didžiulis vertingas darbas. Visos penkios mokslo studijos dalys lygiaverčiai vertingos ir moksliniu, ir praktiniu lygmeniu. Manychiau, kad studijos tyrimo logika nuosekli ir kartu dinamiška, nes skaitytojo dėmesys nuolat „prikaustytas“ prie probleminio klausimo, ar galima suderinti autonomiją ir paternalizmą?

Pirmoje monografijos dalyje nuosekliai pristatoma socialinės paramos samprata, įvertinant istorinę paslaugų raidą, pristatomas ir teorinis konstruktas (racionalaus pasirinkimo teorija ir neoinstitucionalizmo perspektyva), kuris atskleidžia analizuojamos dilemos pagrindimą. Antroje dalyje pristatoma užsienio šalių socialinės paramos struktūros lyginamoji analizė, remiantis gerovės valstybių (liberalaus, konservatyvaus, socialdemokratinio modelių) patirčių raiška. Trečioje dalyje aptariama pagalbos pinigų, vadinamųjų „tiesioginių mokėjimų“ problema pasi-

rinktos dilemos aspektais. Ketvirtoji dalis tartum „įveda“ mus į teisinės nagrinėjamos problemos prieigas ir, atskleisdama, kad Lietuvos socialinė paramos struktūra gravituoja link paternalistinio socialinės paramos modelio, parengia empirinio tyrimo kontekstui. Perskaičius šią dalį, recenzijos autorėms kyla nenumaldomas noras padiskutuoti su studijos autoriais štai kokių klausimų: ar tikrai jau laikas kalbėti apie socialinių paslaugų apimties didėjimą socialinės paramos srityje kaip apie atgyvenusią ir nepažangią Lietuvos socialinės politikos strategiją, ką suponuoja tokių koncepcijų kaip „paternalizmas“ įtraukimas į Lietuvos socialinės politikos diskursą? Recenzijos autorės, pačios bemaž du dešimtmečius akylai stebinčios ir tam tikrais aspektais aktyviai dalyvaujančios kuriant socialinę politiką, plėtojant socialinį sektorių, dar prisimena ne taip seniai vyravusią nuostatą, kad socialinių paslaugų plėtra yra socialinės gerovės valstybės formavimosi ir stiprėjimo požymis. Tikim, kad studijos autoriai, kaip ir recenzijos autorės, suvokia, jog kol kas dar sudėtinga, o gal ir vargiai įmanoma lietuvių visuomenę lyginti su olandais ar suomiais ir jų gerovės valstybių brandos dėka didinti pagalbos pinigų dalį socialinės paramos srityje. Kita vertus, toks suvokimas netrukdo kurti ilgalaikių socialinės paramos struktūros vystymo strategijų.

Penkta monografijos dalis, mūsų manymu, ypač įdomi ir vertinga. Autoriai logiškai ir išsamiai analizuoja socialinės paramos struktūrą Lietuvoje. Tikslingai ir subtiliai sudaryta savivaldybių socialinės paramos skyrių vadovų apklausos metodika bei anketos. Manytume, kad ypač vertinga socialinės paramos programos optimalumo vertinimo anketa, leidžianti išvelgti potencialias programos tobulinimo galimybes. Tai rodo, kad autoriai suvokia šio proceso vystymo perspektyvą. Daugelį tyrimo dalių vertiname kaip originalias ir novatoriškas. Stebina studijos autorių gebėjimas nuosekliai susisteminti socialinės paramos veiksmus išvelgiant gilumines socialines problemas priežastis. Tai susiprojektavo į vertingas išvadas, kurios kartu yra ir kritinės įžvalgos.

Norėtume pažymėti, kad autorių šioje mokslo studijoje atlikti tyrimai nuo pat pradžių pagrįsti šiuolaikinės socialinės filosofijos idėjomis: atsakomybė, dalyvaujantis mąstymas arba angažuotumas, kūrybiškumas, atvirumas, o konkretus teirinis konstruktas pagrįstas tinkamai pasirinktomis teorijomis.

Šios studijos rezultatus vertintume teigiamai, nes kruopščiai atlikti tyrimų rezultatai leido autoriams pateikti racionalias išvadas ir praktiškai realizuotinas rekomendacijas, kokius sprendimus reikia įgyvendinti siekiant optimaliai išspręsti socialinės paramos struktūros dilemą. Tai labai vertingas rezultatas mokslininkams, praktikams, visiems socialinės paramos struktūros kūrimo ir realizavimo proceso dalyviams. Ne mažiau vertinga tai, kad autoriai, pristatydami lankstų septynių žingsnių optimalios socialinės paramos struktūros modelį, *projektuoja pers-*

pektyvą, kuri neunifikuota. Savivaldybių socialinės paramos struktūros žemėlapis atskleidžia galimybes įvertinti socialinės paramos struktūros Lietuvoje skirtumus ir bendrumus, kurie leidžia išvelgti dilemos socialinius konstruktus.

Tyrimo objekto sudėtingumas, tiriamos problemos polifunktionalumas ir autorių mokslinis-praktinis požiūris į analizuojamą problemą visada kels diskusinio pobūdžio klausimų, kurie susieti tiek su autorių metodologinėmis išvalgomis, tiek su tyrimo strategija, tačiau norime konstatuoti, kad atliktas didelis ir naudingas darbas socialinės paramos struktūros kokybės gerinimo aspektu. Pasirinktos dilemos *autonomija* ar *paternalizmas* sprendimas yra „kertinis akmuo“ tobulinant socialinės paramos sistemą Lietuvoje.

Monografija (mokslo studija) yra mokslinis produktas, pagrįstas įdomiais teoriniais ir empiriniais radiniais. Galima teigti, kad monografijoje atskleista galimybė kurti naujas organizacines paradigmas, kurių taip reikia socialinės politikos praktikoje.

Rekomenduotume autorių Laimutės Žalimienės ir Eugenijaus Dunajevo monografiją „Socialinės paramos struktūros dilema – tarp autonomijos ir paternalizmo“ socialinio darbo krypties studijų studentams, kolegijų ir universitetų dėstytojams, politikams, o labiausiai – socialinio darbo praktikams, kuriems tenka *socialinės paramos struktūros dilemą – tarp autonomijos ir paternalizmo* – spręsti kasdienėje savo veikloje. Kartu perspėjame – kritiškai priimkite šioje monografijoje suformuluotas inovacijas socialinės paramos struktūroje: diskutuokite su studijos autoriais, kelkite klausimus, nes kol kas neaišku, ar mūsų visuomenė yra pasiekusi tokią socialinės raidos stadiją, kad autorių siūlomos idėjos sėkmingai prigytų ir būtų įgyvendintos Lietuvoje. Bet kuriuo atveju esame įsitikinusios, kad ši studija nepaliks abejingo nė vieno skaitytojo, taigi autoriai bus pasiekę savo tikslą – bus paskatinta esamos socialinės paramos sistemos šalininkų ir kritikų polemika, kas paprastai lemia naujų idėjų generavimą.

Elvyra Acienė, profesorė, socialinių mokslų (edukologija, 07S) daktarė
Sonata Mačiulskytė, lektorė, socialinių mokslų (socialinis darbas) daktarė
*Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto
Socialinio darbo katedra*